

ציפי שמילוביץ // ניו יורק

עשושה לך עבוד

פול בייטי מחזיר את העבודות ואת ההפרדה הגזעית בספר פרוע שעושה קציצות מהתקינות הפוליטית. בדרך לפסטיבל הסופרים בירושלים הוא מסביר איך מטפלים בקוראים לבנים ולמה טראמפ מצחיק אותו

שחורים והיספנים. אחרי שאביו נהרג בידי שוטר - סתם ככה, ברחוב, כמו שקורה יותר מדי פעמים - יורש הבן את החווה שהייתה שייכת לו. זמן קצר לאחר מכן מחליטה הממשלה למחוק את דיקנס מהמפה. מילולית.

שבור מהיעלמותה של העיר, משכנע את הגיבור ירדו המזדקן - שחקן עבר שגילם דמויות נלעגות של שחורים - להחזיק אותו בחווה כעבד. להצליף בו, לקשור אותו, לחלק לו פקודות. יחד הם יוצאים להשיב לדיקנס את כבודה האבוד: מסמנים מחדש את גבולות העיר השחורה, מנהיגים הפרדה גזעית באוטובוסים ובמרחב הציבורי ("מושבים שמורים לקשישים, נכים ולבנים") וכורתים ברית ערים תאומות עם "העיר האבודה של הזכר הלבן הפריבילגי".

אויבם הגדול ביותר הוא אינטלקטואל כועס שמנסה למכור את גרסתו המשוכתבת, ה"מכוננת-פוליטית", ל"האקלברי פיין" של מארק טוויין, או בשמו המחודש, "הרפתקאותיהם נטולות הגסויות ומסעותיהם האינטלקטואליים והרוחניים של ג'ים האפרו-אמריקאי ובן טיפוחיו הצעיר, האח הלבן האקלברי פיין, בחיפושיהם אחר היחידה המ-שפחתית השחורה האבודה".

לקח לבייטי לא מעט שנים להשלים את הספר. בעידן שבו הוצאות ספרים באמריקה מחזיקות "קר" ראי רגישות" שינקו ספרים מביטויים פוגעניים כלפי מיעוטים, לא קל להשיג חוזה לכתיבת רומן שמחזיר את העבודות לאופנה. ובייטי אכן נרצה על ידי לא מעט הוצאות. "הייתי צריך להגיד על מה הספר, והמצאתי דברים שהוא לא באמת היה עליהם. אבל זה גרם לי להתחיל לחשוב באופן יותר קונקרטי. התחלתי לכתוב את הספר על ג'ים האפרו-אמריקאי ובן טיפוחיו הצעיר, האח הלבן האקלברי פיין, בחיפושיהם אחר היחידה המ-שפחתית השחורה האבודה".

מאיפה בא הרעיון? "גרתי בגרמניה תקופה, ושמעתי שם אנשים מדברים על געגועים לימי מזרח ומערב גרמניה. ניסיתי לחשוב איך תיראה נוסטלגיה כזו בהקשר

אני לא אוהב שאומרים לי מה לעשות או מה לא טוב. אבל זה לא שאני איזה טיפוס אפל, אני לא שופנהאואר".

אולי קצת כן, גם הוא מצא מפלט בצחוק. "אני לא חושב שאני מצחיק. בכל אופן, לא ניסיתי להצחיק. הפתיע אותי שאנשים דיברו רק על ההומור בספר".

בייטי יכול להיתמם עד מחרתיים, אבל הספר שלשמו התכנסנו, זוכה פרס מאן בוקר ל-2016, הוא אחד הספרים הכי מצחיקים שנכתבו בארה"ב בשנים האחרונות. מצחיק במובן הכי עצוב של המילה, כמובן. זה ספר שעושה חוכא ואתלולא מאשליית העידן הפוסט-גזעי שאמריקה מתעקשת לספר לעצמה, שלועג לתקינות הפוליטית, שמייצר סאטירה אבסורדית שנעה לפעמים בין סטנדרט של דייב שאפל לרומן של פיליפ רות.

"המשת"פ" - The Sellout בשמו המקורי והמוצלח יותר - מתחיל כשהגיבור מגיע לדיון בבית המשפט העליון בווישינגטון, מעשן מריחואנה ומבהיר: "אולי קשה להאמין כשארם שחור אומר את זה, אבל אני בחיים לא גנבתי כלום. [...] בחיים לא פרצתי לבית. לא שדרתי חנות משקאות באימי אקרה. לא עליתי לאוטובוס צפוף או לרכבת תחתית, התיישבתי במושב ששמור לזקנים, שלפתי את הזין הענק שלי ואוננתי עד הרפיה בהבעה סוטה". לשאלה מה בכל זאת היה הפשע שלו הוא עונה, "לחשתי גזענות" בעולם פוסט-גזעי".

גיבור הספר מתגורר בדיי קנס הבריונית, שהיא חלק מלוס-אנג'לס, ותושביה בעיקר

היא אמרה שחבר הציע לה להסתכל על הספר מפרספקטיבה אחרת, ופתאום הכל התחבר. שאלתי מה צבע העור של החבר, והיא ענתה 'הוא לבן'. אז הנה, מתברר שלא כל הלבנים מגיבים אותו דבר, בדיוק כמו שלא כל השחורים חושבים אותו דבר. זה ספר שככל שצחקתי ממנו הרגשתי יותר רע. "שמעתי את זה לא פעם, ואני תמיד אומר שזה עניין שלך עם עצמך. אני רק מספר סיפור; מי שמרגיש לא נוח צריך לשאול את עצמו למה".

בייטי הוא כנראה הסוציומט הכי מנומס בעולם. הוא לא אוהב אנשים, מעדיף לא לצאת מהבית אם לא חייבים, אין לו טלפון סלולרי, אין לו ילדים, ויותר מהכל - הוא פסימיסט גאה. כפי שמעיד 'המשת'פ' - רומן כמעט ניהיליסטי באופן שבו הוא מקפיד לבעוט בכלם במידה שווה - בייטי הרים ידיים בכל הנוגע לאמריקה, וכנראה גם לשאר העולם. "התועלת היחידה שיצאה מהתנועה לזכויות האזרח", הוא כותב, "היא שאנשים שחורים כבר לא מפחדים מכלבים כמו פעם".

עד כדי כך? כלום לא השתפר ב-50 השנים האחרונות? "אני מניח שרברים משתפרים, אבל אני לא יודע מה זה בדיוק אומר; מי מרגיש את השיפור? לכמה זמן? זה לא שאני חושב למה בכלל לטרוח. אני כותב, אני עושה דברים, אני מעריץ אנשים שיוצאים למחנות חסרות סיכוי, שרואים עוולות ורוצים לתקן. אני מעריץ אותם - אבל אני לא אחר מהם".

למה? "כי אני לא אוהב קבוצות.

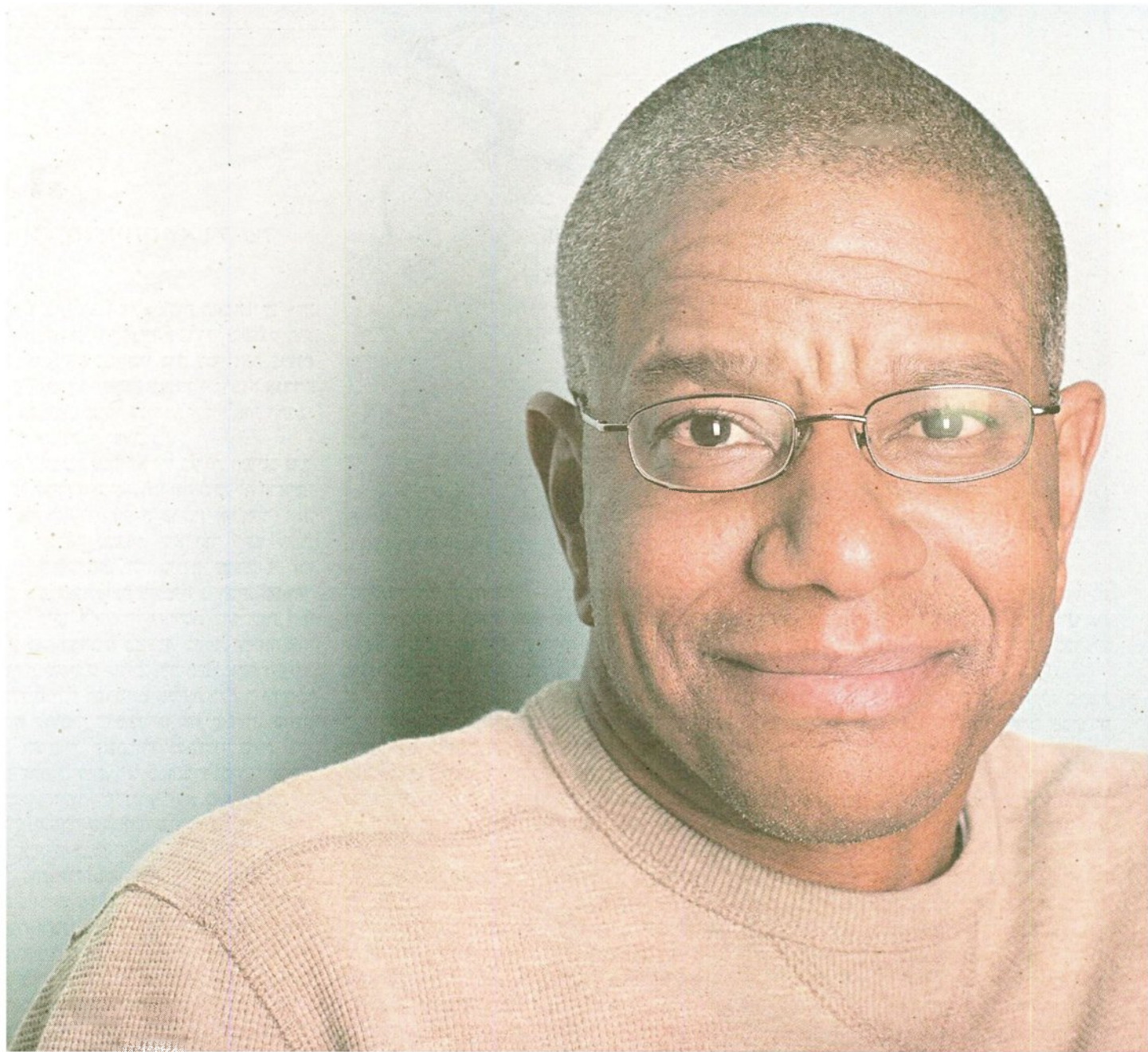

"אמריקה התייחסה רע להרבה אנשים במשך הרבה זמן. היא מתייחסת רע לאינדיאנים, הה גם לא תענוג גדול להיות כאן מוסלמי. אז להגיד היום שאמריקה מתייחסת רע לשחורים זה בנאלי. ובנאליה משעממת אותי"

פול בייטי כבר רגיל שרוב הלבנים שמדברים איתו על הספר שלו מרגישים לא נוח במקרה הטוב, ומשותקים לגמרי במקרה הרע. זה יכול להפוך שיחה עם בייטי, שגם ככה לא מת על ראינות, לרצף של שתיקות מביכות, או גרוע יותר, למה שקרה בשנה שעברה בסידני. כבר בחמש הדקות הראשונות של שיחה מול קהל, הצליח המראיין האוסטרלי להשתמש פעמיים במילה ה-N, זו שהופכת בתרגום עברי ל"כושי". בייטי, לא חסיד גדול של פוליטיקלי קורקט, נע בחוסר נוחות כביסא והקהל החל להתלחש. במקום לעשות סיבוב פרסה, המראיין החליט ללחוץ חזק יותר על הגו ושאל: "האם אתה חושב שלהיות שחור זה דבר שאנשים צריכים ללמוד?" בשלב הזה נמאס לבייטי והוא ענה: "תשאל את עצמך את השאלה המוזינת הזו, כנאדם, רק תחשוב על זה לרגע. האם אתה למדת להיות לבן?"

שנה אחרי, בייטי לא חושב שזה היה כזה עניין גדול כמו שעשו מזה ברשתות החברתיות. אם תשאלו אותו, ממש לא אכפת לו שאנשים יגידו דברים בוטים וחסרי רגישות; הוא רק שונא שהם בנאליים וצפויים.

אם יש דבר שהספר החדש של בייטי הוא לא, זה צפוי ובנאלי. למעשה, 'המשת'פ' (הוצאת עם עובד, בתרגום גיא הרלינג) הוא כנראה הספר הכי פחות צפוי ובנאלי שיצא לכם לקרוא. אם לסכם את עלייתו במשפט אחד: בחור שחור בקליפורניה של היום לוקח לו עבר ומחזיר את העיר שבה הוא חי לעידן ההפרדה הגזעית. או כמו ששואל הגיבור, "ממתי קצת עבדות אי פעם הויקה למי שהו?" לא פלא שלמרות ההומור והכתיבה המסחררת, 'המשת'פ' נתקע ללא מעט קוראים בגרון. "אישה אחת אמרה לי, 'בהתחלה היה לי קשה להיכנס לספר כי אני לבנה, אבל למדתי לאהוב אותו'", הוא מספר עכשיו, כשהוא יושב בבית הקפה השכונתי שלו בלוואר איסט סייד במנהטן.

צילום: גרהם רוברטסון

להחרים את אמריקה. יש הרבה סיבות להחרים גם את סין, ובדיוק הזרתי מסין עכשיו. ויש הרבה סיבות להחרים את ישראל, ואני נוסע גם לשם". בייטי אמנם פועל בתקופה שבה יוצרים שחרים - בספרות, בקולנוע, בטלוויזיה - הם כוח עולה, אבל לא תמצאו אותו מניף דגלים כמו טאנהסי קואטס (בין העולם ובינינו) או מוחה על אישויון בטקס האוסקר. בכלל, הוא מעדיף שייקראו לו "שחור" ולא הגרסה המכובסת, "אפרור אמריקאי", ומקבל פריחה כשמנסים להכניס אותו למשבצות מסוג 'קולה של אמריקה השחורה במאה ה-21'. "אני לא מדבר בשם אף אחד", הוא מרגיש. "אני אפילו לא יודע אם אני מדבר בשם עצמי".

הספר שלך מסתיים עם השבעתו של אובמה, "הבחור השחור" כמו שאתה קורא לו. וזה לא ממש נראה כמו סוף טוב.

"אני זוכר את האופוריה כשאובמה נבחר, והיא נראתה לי כל כך משונה. הייתה תנועה שחשבה שאמריקה הולכת לכיוון מסוים ואובמה היה הפנים שלה. אני כמו כן לא שייך לתנועה הזו. יש כאלה שמודדים ככה התקדמות: הנה נשיא שחור, אולי תהיה אישה נשיאה, אז סימן שהתקדמנו. חבר טוב שלי קורא לזה 'כוחה של ייצוגיות'. כאילו ייצוגיות פותרת בעיות. אבל היא לא. הצבעתי לאובמה כי חשבתי שהוא היה האיש הכי טוב לתפקיד, אבל זה לא שהתלהבתי במיוחד".

ביום הבחירות ב-2016 בייטי היה בהודו, מקדם את 'המשת' פ'. בניגוד לחבריו, ספירת הקולות לא ממש הפתיעה אותו. "אני זוכר שדיברתי עם חברי חכם שלי וזה את טראמפ שלושה שבועות וכתב על הקמפיין, והוא היה בטוח שאין לו שום סיכוי. שתינו בירה ואמרתי לו, 'אני לא אומר שהוא ינצח, אבל אתה לא יכול להגיד שאין לו סיכוי'. הוא התעקש. חברה טובה סיפרה לי על ידיד שלה, שהיא ראתה בו ליברל ופרוגרסיבי. כל החודש האחרון לפני הבחירות הוא אמר לה דברי תמיכה בטראמפ, כאילו סתם בתור בריחה, 'אה, יהיה מצחיק אם בסוף אני אצביע לטראמפ'. אמרתי אז לעצמי, 'וואו, האיש הזה אשכרה הולך להצביע לטראמפ'. וזה עוד בנייר יורק. במנהטן הליברלית".

איך זה קרה?

"כך טראמפ נגע במשהו שהיה אצלו בפנים. אנשים לא נולדים ואומרים לעצמם, 'אני שונא את אלה ואלה ורוצה למחוק אותם', אבל זה נבנה ונבנה ויום אחד אתה מוצא את עצמך בצד הזה. יש בתוכנו כל כך הרבה שיט שאנחנו לא מודים בו בפני עצמנו. אנשים חושבים שטראמפ הוא מעין 'תיקון' לאובמה, ואחר כך יהיה תיקון לטראמפ, אבל אני לא חושב שאפשר יהיה לחזור. טראמפ זה משהו שנבנה במשך הרבה מאוד זמן".

הוא גזען?

"אני לא ראש מחלקת 'מיהו גזען', אבל כשזה ברור - זה ברור. בכל מקרה, טראמפ הוא הרבה מאוד דברים, וגזען זה כנראה הדבר הכי פחות נורא בו".

יש משהו שבכל זאת מצחיק אותך בתוך החשיכה הזו?

"תרגיע' של לארי דייוויד".

לא מפתיע.

"לפעמים גם טראמפ מצחיק אותי. יש לו את ההומור הניריור קי הלא-מצחיק הזה. הוא כל כך חסר בושה - שזה מצחיק".

מאז פירסם עוד שני רומנים וגם ערך אתר לוגיה של הומור שחור, אבל הקריירה של בייטי זינקה באמת רק עם 'המשת' פ', בעיקר בזכות הזכייה - הראשונה של סופר אמריקאי - בפרס מאן בוקר הבריטי. אפילו בייטי, לא בדיוק טיפוס רגשן, התקשה בטקס לשלוט בדמעות.

אמרת שם שהכתיבה אולי לא נתנה לך חיים, אבל היא נתנה לחיים שלך משמעות.

"כן, אפשר להגיד שזה הדבר היחיד שגורם לי סיפוק של ממש. קשה לי לכתוב, אני לא כותב הרבה, אבל כשזה קורה אני מאושר. והפרס הזה משמעותי במיוחד כי עברתי קשה, הרבה שנים, וגם כי למרות שהספר קיבל ביקורות טובות מאוד באמריקה, הוא לא היה מועמד כאן לפרסים הכי חשובים. ולא הפתיע אותי שההכרה הגדולה הגיעה מחוץ לארה"ב. אני מניח שזה קשור לדרך שבה נותנים באמריקה פרסים ולסוג הספרים שנבחרים כאן. בואי נגיד שלא התפלאתי שנשארתי בחוץ".

בשבוע הקרוב יגיע בייטי לבי"ק קור קצר ראשון בישראל, במסגרת פסטיבל הסופרים הבינלאומי במשכנות שאננים בירושלים. הוא ייפגש שם ביום שלישי עם אתגר קרת לשיחה תחת הכותרת 'לא פוליטיקלי קורקט'. אחר כך ילך לבקר חברה טובה שחיה בארץ.

רוב האקטיביסטים השחורים בארה"ב אמנם מזוהים בשנים האחרונות עם תנועת ה-BDS, אבל בייטי, לא בדיוק אקטיביסט, מסרב כמו כן ליישר קו ומבטל קריאות לחרם. "אם היה לי איזשהו היסטוס, זה רק בגלל שאשתי דואגת שייקרה לי משהו בישראל. אני אמי ריקאי, ויש הרבה סיבות טובות

היד רועדת לפני שעושים צחוק מרוזה פארקס?

"לא. אני לא מהסס. אני חושב הרבה על מה שאני אומר ובאילו מילים להשתמש, אבל זה לא מתוך חשש. הספר הזה מנסה לבי"ק דוק איך אנשים מדברים על דברים מסוימים. לא מתוך אג'נדה. סתמתי סיפור, והדברים האחרים באים על הדרך. בשבילי זה בכלל ספר על החיים באל"א".

הוא נולד לפני 55 שנה במ"ע רב לוס אנג'לס, בשכונה מעורבת גזעית, אח בכור לשתי אחיות. אמו עבדה במרפאה עירונית ואת אביו, שעובד כשהיה בן שלוש, לא ממש הכיר. בייטי מוכן למבטם של עיתונאים שתוהים אם הוא

סיפור אמריקאי מחמם לב של ילד שחור משכונת מצוקה שעלה לגדולה. לא, הוא לא. "הייתה לי ילדות נחמדה, אבל נולדתי אדם די זקן. לוס אנג'לס היא כנראה עדיין המקום הכי קרוב שיש לי ל'בית', למרות שאני חוזר לשם מעט מאוד".

הוא עזב את השכונה בגיל 17, למד בבוסטון ואחר כך בניו יורק. את מנהטן הוא אוהב בערך כמו שהוא אוהב כמעט כל דבר אחר, כלומר לא ממש. אבל כאן הוא בנה לעצמו חיים, כאן הפך לסופר ול-מרצה פופולרי באוניברסיטת קולומביה. אחרי שהשתעשע כמה שנים עם שירה וספוקן וורד, הוציא ב-1996 את ספרו הראשון The White Boy Shuffle, סיפור התגרות של נער שחור, שסימן את הכיוון שאליו ילך מכאן. "יש בספר ההוא דמות משנית מאוד של רקדן שאוהב את הצורה שבה עבדים מזויזים את הגוף", הוא מספר, "אז הוא הופך לעבר כי הוא רוצה ללמוד מהם לרקוד".

”אני זוכר את האופוריה כשאובמה נבחר, והיא נראתה לי כל כך משונה. יש כאלה שמודדים ככה התקדמות: הנה נשיא שחור, אולי תהיה אישה נשיאה, אז סימן שהתקדמנו. כאילו ייצוגיות פותרת בעיות. אבל היא לא”

אמריקאי, אם נשים אותה בת' פאורה מודרנית. ומכאן הגעתי להפרדה גזעית".

מה שנקרא, "מייק אמריקה גרייט אנזיין".

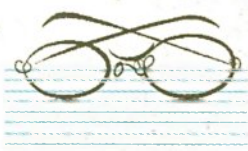
"טראמפ לא המציא את זה. אני שומע כל הזמן אנשים אומרים, 'אני לא גזען, אבל אני חושב שלשחורים היה יותר טוב בימי ההפרדה הגזעית'".

אז לקחת את השחורים 400 שנה אחורה.

"בכל פעם שאדם שחור עושה משהו רע, אומרים לו שהוא חזר זר את כל הקהילה לאחור. אשתי אמרה לי פעם, 'למה אף אחד אף פעם לא אומר, לקחת את השחורים 400 שנה קדימה?' אבל אני לא חושב שאומרים את זה רק לשחורים".

אומרים גם, 'החזרת את זכויות הנשים מאה שנה לאחור'. אמריקה התייחסה רע להרבה אנשים במשך הרבה זמן. היא מתייחסת רע לאינדיאנים, וזה גם לא תענוג גדול להיות כאן מוסלמי. אז להגיד היום שאמריקה מתייחסת רע לשחורים זה נבאלי. ובנאליה משעממת אותי".

גם טאבואים לא ממש מעניינים את בייטי. כושונים, מתרוממים, פמיניסטיות - אפילו רוזה פארקס, סמל כמעט מקודש של המאבק לזכויות השחורים, הופכת בספר לבריחה. "אולי אין לזה שום קשר לגזע", תוהה הגיבור באשר למעשה הגבורה ההוא באוטובוס, "אולי רוזה פארקס לא ויתרה על המושב שלה כי היא ידעה שהבחור סובל מגזען ולא רואה צורך להתנצל על זה, או כי הוא אחד מאותם אנשים מעצבנים שמתעקשים לשאול מה אתה קורא, ואז בלי שום התגרות מצידך מספרים לך מה הם קוראים..."

עוד כמה תרגומים עכשוויים לספרים על שחורים באמריקה

- מחזרת המסילה < קולסון וייטהד
- טאנהסי קואטס < בין העולם וביני
- חוצה את הקו < נלה לרטן
- עיניים צופות באלוהים < זורה ניל הרסטון
- תמיד בדרך הביתה < טאייה סלאטי